

ОНОМАТОЛОШКИ ПРИЛОЗИ
XXII

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE
COMMISSION POUR L'ONOMASTIQUE

CONTRIBUTIONS
ONOMATOLOGIQUES

XXII

Présenté à la XIème séance de la Classe de langue et de littérature, le 18 décembre 2012, à la base des rapports d'Aleksandar Loma, membre de l'Académie serbe des sciences et des arts, de Slobodan Remetić, membre de l'Académie des sciences et des arts de la République Srpska, et de Jovanka Radić, chercheuse principale à l'Institut de langue serbe

Comité de rédaction

Ljiljana Crepajac, professeur de l'Université, Aleksandar Loma, membre de l'Académie serbe des sciences et des arts, Mato Pižurica, professeur de l'Université, Jovanka Radić, chercheuse principale à l'Institut de langue serbe de l'Académie (secrétaire de la rédaction), et Slobodan Remetić, membre de l'Académie des sciences et des arts de la République Srpska

Sous la direction de
ALEKSANDAR LOMA

BELGRADE
2015

ISSN 0351–9171

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ
XXII

Примљено на XI скупу Одељења језика и књижевности, од 18. децембра 2012. године, на основу реферата Александра Ломе, редовног члана САНУ, Слободана Реметића, редовног члана АНУРС, и др Јованке Радић, научног саветника у Институту за српски језик САНУ

Уређивачки одбор
Александар Лома, редовни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, др Јованка Радић, научни саветник у Институту за српски језик САНУ (секретар Уређивачког одбора), Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црпајац

Главни уредник
АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД
2015

Издаје:
Српска академија наука и уметности
Лектор: Мирјана Петровић-Савић
Технички уредник: Мирјана Петровић-Савић
Коректор: Мирјана Петровић-Савић
Тираж: 400 примерака
Компјутерска обрада: Давор Палчић
Штампа: Службени гласник, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

801.3

ОНОМАТОЛОШКИ прилози = Contributions onomatologiques / главни уредник Александар Лома. – Књ. 1 (1979–). – Београд : Српска академија наука и уметности, 1979– (Београд : Službeni glasnik). – 24 cm

Годишње

ISSN 0351–9171 = Ономатолошки прилози

COMISS.SR-ID 36130

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

АЛЕКСАНДАР ЛОМА: Златни бор и рујно вино	1
ALEKSANDAR LOMA: Golden pine and red wine	16
ЈОВАНКА РАДИЋ: Суфикси <i>-ина</i> и <i>-ица</i> као опозити у географској терминологији и топонимији (У светлу категорије квантитета)	17
JOVANKA RADIĆ: The Suffixes <i>-ina</i> and <i>-ica</i> as Opposites in Geographical Terminology and Toponymy (Categorial Approach)	63
ОРСАТ ЛИГОРИО: О поријеклу несонима <i>Колочей</i>	65
ORSAT LIGORIO: Sull'origine del nesonimo <i>Koločep</i>	68
Л. Ю. МАРКЕВИЧ: Складені антропонім в сербський мові	69
Л. J. MARKEVICH: Compound anthroponyms in Serbian language	96

Монографске студије и грађа

ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ: Ороними Србије II (К–П)	99
ZVEZDANA PAVLOVIĆ: Les oronymes de Serbie II	430
ЈАКША ДИНИЋ: Ономастика „Косовљанских села“ у околини Зајечара	431
JAKŠA DINIĆ: Onomasticon of the “Kosovan” villages near Zaječar	597
РАДИСЛАВ ПУМПАЛОВИЋ: Ономастика Бањске и Звечана	599
РАДИСЛАВ ПУМПАЛОВИЧ: Ономастика Бањской и Звечана	736

Осврти и прикази

А. ЛОМА, На именованим врелима V	741
А. ЛОМА, <i>Тойонимија Бањске хрисување — Ка осмишљењу сїаросрїског їойономасїичког речника и бољем їознавању оїїїїесловенских именословних образаца</i> , Библиотека Ономатолошких прилога, књ. 2, Београд 2013 (ЈОВАНКА РАДИЋ)	755

In memoriam

<i>Милеїа Букумирић</i>	761
-----------------------------------	-----

Индекс аутора	763
-------------------------	-----

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

ЛЮДМИЛА МАРКЕВИЧ

СКЛАДЕНІ АНТРОПОНІМИ В СЕРБСЬКІЙ МОВІ

Вступ

Антропоніміка є однією з найдавніших груп лексики. За її допомогою ми дізнаємося про минуле народів навіть тоді, коли археологія й історія безсилі. Власні особові імена зберігають й проносять крізь віки досвід поколінь, ментальність, культуру, традиції, історію, світогляд, релігійні вірування та уявлення сотень поколінь. Тому успіхи мовознавців у цій галузі розцінюються на сучасному етапі розвитку суспільства, як цінні матеріали, що розкривають нам досвід предків.

Зацікавленість слов'янською ономастичною наукою пояснюються інтенсивним розвитком порівняльно-історичного мовознавства й загальним рівнем наукового прогресу. Літописці та переписувачі книг залишили нам свої помітки, зауваження, історичні перекази про походження тієї чи іншої власної назви.

Від виходу в світ ономастичних праць Ф. Міклошича в 60-х роках XIX ст. починається наукове вивчення власних назв. С. Роспанд пропонує поділяти історію слов'янської ономастики на 3 періоди: 1) від появи праць Ф. Міклошича до кінця XIX ст.; 2) перші два десятиріччя XX ст. 3) приблизно від 1918 р. до наших днів [27, 132].

Вагомий внесок у розвиток антропонімічної науки на південнослов'янському ґрунті зробили В. Караджич, Й. Пачич, Й. Шафарик, Т. Маретич, Т. Остоїч, які ще наприкінці XIX ст. презентували слов'янському світові досить глибокі дослідження власних особових назв. На сучасному етапі до них приєдналися М. Гркович, М. Глич, Д. Новакова, М. Шчепанович, Ж. Сімович, Б. Панич-Бабич, В. Лазаревич, А. Лома та багато інших.

Але, незважаючи на постійну та активну роботу вчених-мовознавців в області ономастики, все ж лишається чимале коло тем і проблем не вивчених детально. Дослідження здійснювалися в переважній більшості з метою дати загальну характеристику антропонімічним одиницям, схарактеризувати їх за певними особливостями чи характеристиками. У даній роботі ми спробуємо опи-

сати семантичні особливості, дати структурну характеристику та розглянути походження складених власних імен.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою ґрунтовнішого дослідження сербського антропонімікону, а зокрема двоосновних власних особових назв слов'янського походження.

Мета дослідження – дослідити коло проблем, пов'язаних із вивченням антропонімічних одиниць у сербській мові, дати детальнішу характеристику двоосновним власним особовим назвам.

Мета дослідження визначила необхідність розв'язання таких **завдань**:

— опрацювати теоретичні праці з ономастики та антропоніміки вчених-мовознавців ;

— вибрати складені власні особові назви зі словника антропонімів «*Речник личних имена код Срба*» Міліці Ґркович;

— дослідити семантику антропонімічних композитів;

— з'ясувати походження складових частин двоосновних власних особових назв;

— розглянути словотвір складених антропонімів, врахувавши морфологічний аспект дослідження композитів, способи та засоби творення складених імен, особливості сполучуваності компонентів;

— зробити висновки.

Об'єктом дослідження було обрано складені антропонімічні одиниці зі словника власних імен Міліці Ґркович «*Речник личних имена код Срба*» (Ґрковић М. Речник личних имена код Срба. – Београд: «Вук Караџић», 1977. – 321с.)

Предмет дослідження – семантика, походження та словотвір власних особових назв.

Структура роботи.

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел та додатків.

Розділ I. Історія виникнення та становлення антропоніміки як науки на південнослов'янському ґрунті

Дані ономастики часто стоять поряд з найстарішими та найбільш достовірними мовними свідченнями про зміни та зрушення суспільства, а іноді вони є єдиними згадками про народи, які зникли зі світової арени й не залишили жодних писемних слідів чи залишків матеріальної культури.

Найстаріша ономастична будова в балканських слов'ян зафіксована у грецьких та латинських документах і є винятково цінним матеріалом не лише для історії південнослов'янських мов, але й для історії тих мов, якими писалися джерела. Все ж, найбагатшу різницю різнорідних імен презентують пам'ятки, писані на слов'янському півдні глаголицею, кирилицею чи латиницею.

Імена, іноді з більшою, іноді з меншою зацікавленістю, завжди знаходилися в колі інтересів знаменитих постатей минулого, таких, як, наприклад, Вук Караджич, який не лише займався збиранням ономастичних одиниць, але й вказував на їхню роль і значення. Вже 1814 р. у передмові до «Малого простонародного пісенника» (*Мала простонародна пјеснарица*) розглядає ім'я як знак етнічної ідентичності, а через кілька років у передмові першого видання Словника (Рјечника 1818) пропонує опублікувати імена, збережені в пам'ятках попередніх епох. У другому виданні Словника (Рјечника 1852) автор більше уваги присвячує тлумаченню значення таких понять, як ім'я, прізвище, прізвисько.

1828 р. у Будимі надрукований слов'янський іменослов Йована Пачича з передмовою Яна Колара, де основною думкою було те, що за допомогою спільного слов'янського ономастикону можна пізнати цілий слов'янський світ і повернути його до спільного ядра, яке виражалося в тому числі й через власні імена. У Петербурзі 1840 р. був виданий малий список власних імен, створений на основі однієї сербської пам'ятки з бібліотеки Митрополії в Букурешті. Значну роль відіграє коментар, доданий до списку, в якому вказується важливість вивчення не лише для істориків та етнологів, але й для інших дослідників. Окрім того, чітко наголошується на потребі створити науку про імена, яку можна було б назвати імен описом [8, 1–2].

О. Гільфердинг 1857 р. знайшов пам'ятку монастиря Сопочани, про яку сказав: «Це найбагатша збірка слов'янських власних імен, котру я коли-небудь бачив. Планую її впорядкувати й видати». Свій намір дослідник втілював у життя вже наступного року з впевненістю, що виданням цієї пам'ятки робить велику послугу майбутньому упоряднику слов'янського іменослова.

П. Шафарик відзначив багатство слов'янських імен у середньовічних пам'ятках, які збирав та вивчав, і зробив висновок, що для науки було б дуже корисно систематизувати й глибше дослідити цей історичний матеріал. Певним чином втілював у життя задум П. Шафарика С. Новакович, який 1875 р. видав словник історичних слов'янських імен.

Винятково важливим є внесок Ф. Міклошича, який займався вивченням слов'янських імен. У його праці «Die Bildung der slavischen Personennamen» (Відень, 1861) аналізується антропонімічний матеріал усіх слов'янських народів, значне місце виділено і сербохорватським особовим назвам, котрі автор вважав цінним матеріалом при вивченні антропонімії будь-якої слов'янської мови. Основну увагу Ф. Міклошич приділяє складеним іменам. Він детально розглядає можливість сполучення окремих частин мови в складі складеного слов'янського антропоніма, синтаксичний зв'язок між компонентами антропонімічного композиту [11, 5–6]. Пізніше Т. Маретич, учень і послідовник Ф. Міклошича, написав ряд праць про народні імена та прізвища в сербів та хорватів, продовжуючи й поглиблюючи більш ранні дослідження. В його праці «O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba» проаналізовані сербохорватські особові назви, патронімічні форми і прізвиська з найдавніших часів і до сьогодні. Одним із розділів праці є перелік сербохорватських антропонімічних композитів

з поясненням їх значень. Т. Остоїч 1895 р. підготував алфавітний реєстр імен слов'янського походження з короткою передмовою, де пояснив, що жодне з поданих імен не є вигаданим, а кожне з них може знайти своє підтвердження в автентичних джерелах.

Ґрунтовні праці І. М. Железняк стали ще одним важливим кроком у вивченні слов'янського антропонімікону. Її монографія «Очерк сербохорватского антропонимического словообразования» присвячена важливій проблемі слов'янської історичної антропоніміки, одним із значущих джерел вивчення якої є дані сербської мови. Праця становить інтерес також з точки зору порівняльно-історичної граматики слов'янських мов, тобто лінгвістичні явища сербської мови представлені на фоні відповідностей з іншими слов'янськими мовами (чеською, польською, словенською та ін.). Головна увага звертається на відновлення системи та встановлення закономірності функціонування суфіксів у сербських антропонімах ранньої історичної епохи (XII–XV ст.), спрямування їхньої еволюції, а також закономірності розпаду даної системи. Словотвірна система сербської антропонімії досліджується в праці на синхронічному зрізі XII–XV ст. з певним екскурсом у праслов'янську історію. На початку кожного розділу, присвяченого окремому суфіксу, він визначається на синхронічному зрізі, його праформа – в процесі аналізу. У дослідженні розглядаються спершу мономорфемні суфікси, а згодом поліморфемні. Такий підхід сприяє визначенню генетичних зв'язків морфем, через посередництво яких утворюються сербські власне іменні форми. Вихідний матеріал для кожного суфікса подається в хронологічному порядку. Таким чином, І. М. Железняк подає повну картину словотвірної системи сербської мови антропонімії в період XII–XV ст.

У першій половині XX ст. найбільш вагомий внесок в дослідження в області ономастики зробили такі дослідники, як П. Скок, Х. Барич, М. Павлович, М. Будимир, Є. Рамовш, К. Оштир, Ф. Безлай та ін. На сучасному етапі до них приєдналися М. Гркович, М. Ілич, Д. Новакова, М. Шчепанович, Ж. Сімович, Б. Панич-Бабич, В. Лазаревич, А. Лома та багато інших.

• Формування сербського антропонімікону

Перші відомості про сербську антропоніміку зафіксували ще у VII–VIII ст. візантійські та латинські історики, географи, воєначальники, купці та паломники. Досить велику кількість повідомлень про південнослов'янські племена та імена їхніх старійшин залишив освічений візантійський правитель Костянтин Порфирогенит (913–959 рр.) у своїй праці *De administrando imperio*. За його словами, одного з перших сербських володарів (близько 780 р.) звали Вишеслав, а його внука Радослав. Сини князя Властимира (близько 850 р.), правнука вищезгаданого Вишеслава, мали автохтонні слов'янські імена: Мутимир, Строїмир, Гойник.

Вагомим джерелом відомостей про слов'янські імена VIII–X ст. є Чедаське євангеліє, яке зберегло значний список власних назв, серед яких були

імена відомих сербських історичних постатей: Борис, Терпимир, Ростислав, Прибина і т.д. Перший південнослов'янський літописець піп Дуклянин у вступній частині свого родослову говорить про те, що він власноруч переклав певний список слов'янських імен на латинську мову, цим самим зробивши перший крок до кодифікації власних особових назв. Незважаючи на недостатню автохтонність такого виду документа, все ж він лишається цінним джерелом власних імен раннього періоду слов'янської історії в новоосвоєних землях Балканського півострова. Як і для української, сербській мові вже на початковому етапі історичного розвитку характерні двоосновні власні особові назви, але з більшою чисельною перевагою. Це такі імена, як Болеслав, Свевлад, Селимир, Владин, Ратимир, Будимир, Светолик, Владислав, Томислав, Себеслав, Разбивой, Владимир, Хранимир, Тврдослав, Оштровой, Толимир, Предислав, Трпимир, Радослав, Часлав, Тихомил і т.д.

Середньовічний період характеризується посиленням впливу сусідніх держав (Римської та Візантійської імперій) не лише на культурному, економічному, політичному, але й на мовному рівні. У результаті – римсько-християнські імена стали чисельнішими за слов'янські, котрі в свою чергу спустилися на рівень домашнього вжитку. З прийняттям християнства сербський народ, як і український, потрапили під вплив нової системи календарних імен, що контролювалися церквою. Зі становленням Сербської держави посилювалися зв'язки зі Сходом, що наклало свій відбиток і на іменослов. Так, у наказі Стефана Першовінчаного зафіксовано 217 імен, серед яких 168 слов'янського походження, 11 з християнського календаря і 38 змішаного або невідомого походження. А вже у Светостефанському хрисовулі (1313–1318рр.) збережено 547 імен, серед яких 476 – слов'янські, 21 з християнського календаря і лише 50 змішаного чи невідомого походження [8, 9–13].

Сучасний сербський дослідник антропоніміки А.Лома у своїй праці *Das serbische Personennamensystem* вказує на такі мовно-історичні джерела:

VII–XII ст. у ранній сербський період – іноземні (грецька, латинські) джерела, топоніми;

XII–XV ст. у старосербський період: притчі, листи, житія та ін.

XVI–XVIII ст. у турецький період: турецькі записи, пам'ятки монастирів та ін.

Від XVIII ст. основним джерелом стають церковні книги народжених і померлих [45, 669–687].

Отже, сербський іменослов досить добре зберіг основні спільнослов'янські антропонімічні традиції.

• Питання семантики власних особових назв у працях дослідників

Сучасні власні імена людей – це продукт багатовікової творчості цілих поколінь. При уважному розгляді всієї сукупності цієї категорії людських

власних назв виявляється система, що виникла і сформувалася під впливом суспільних поглядів і тенденцій цивілізованого світу [34, 7–42].

Щодо семантики, то тут існує велика кількість досить різнорідних думок, адже кожен із дослідників обирав свій принцип класифікації імен за їхнім значенням, окрім того, всередині таких класифікацій немає чіткого розмежування, категорії часто переплітаються і між ними важко провести визначену межу. Найважливішу роль у виникненні імен, на думку деяких дослідників, відіграли магія та релігія. Віра у магічний зв'язок імені й іменованого присутня в формуванні кожної антропонімічної семантичної категорії.

Л. та Я. Савіцькі у своїй книзі «Іменослов. Слав'янські імена та назви» подають таку класифікацію: 1) імена з природи, тваринного та рослинного світу (*Вовк, Горан, Вітер* та ін.); 2) імена по відношенню до родичів та по порядку народження (*Первак, Ждан, Старший* та ін.); 3) імена, що походять від *Богів* і *Богинь* (*Богуслав, Хвалибог, Лада, Яровит, Стрибог*); 4) імена за людськими особистими якостями (*Добр, Добран, Храбр, Баян*); 5) імена за зовнішніми ознаками (*Мал-, Мил-, Крас-, Дивоока* та ін.); 6) імена з Життя (*Бит-, Жир-, Власта* та ін.); 7) імена за змістом пізнання (*Мисли-, Мисл-, Вад-*); 8) імена відносно суспільного устрою (*Держи-, Гради-, Влади-* та ін.); 9) двоскладові імена, які поєднують всі вищезазначені (*Святослав, Доброжир, Тихомир, Ратибор* та ін.); їхні похідні та скорочення (*Святоша, Добриня, Тишило* та ін.) [28, 14–15]. Але таку класифікацію не можна вважати повною та вичерпною, адже вона бере до уваги лише власні особові назви язичницького походження, не враховуючи тих змін, які відбувалися в слов'янському іменослові протягом багатьох століть християнської епохи.

М. Гркович за семантикою класифікує сербські власні особові назви наступним чином: власні імена за назвами тварин (*Вук, Лисица, Медвед, Паук, Рибаш*); імена за назвами птахів (*Врана, Голуб, Крагуї*); імена за назвами рослин (*Божурин, Лоза, Шапран*); імена, пов'язані з вогнем (*Ватрица, Жарко, Искросав*); імена за явищами природи (*Звезда, Звездана, Зоран, Светлана*); імена за металами (*Демир, Гвозден*), імена за місцем народження (*Горан, Горанка, Горица*), числівник як основа для утворення імені (*Прве, Првота, Првоиш*); термінологія родинних зв'язків як основа власних імен (*Бабота, Брат, Братанец, Братач, Братослав*); анатомічна лексика в іменах (*Зуб, Грднос, Грлин, Ушоје*); імена за назвами кольорів (*Белош, Црвенко*); імена із запереченням (*Ненад, Нерад*); імена від описових прикметників (*Веселко, Брз, Брзота, Младен, Радич*); теофорні імена (*Божидар, Богдан, Божиша*); слов'янський пантеон як джерело імен (*Данче, Дабижив, Хрс, Чртало*); етноніми, взяті за власні імена (*Бугарин, Влах, Грк, Сасин, Угрин*); імена за становищем у суспільстві (*Роб, Робан, Хлан*); імена за родом діяльності (*Бач, Златар, Ковач*); імена за назвами предметів (*Бритва, Решето*); імена від абстрактних понять (*Див, Душан, Крамол*); решта захисних імен (*Врагооча, Голозло, Грубан, Грубе*) [8, 35–43].

Цікаву теорію щодо семантики слов'янських імен висловлює А. В. Трехлебов у своєму «Слов'янському іменослові». Він стверджує, що в слов'ян

існують імена, які відображають 21 якість Знань, тобто людської мудрості, про які говориться у ведах («Бхагавадгіта, 13.8–12»). Наприклад, якість скромності зображена в іменах: Мовчан, Тихомир, Всемила, Людмила; якість смирення в іменах Благомир, Богумир, Братимир і т.д. [37, 12].

Слов'яни зберегли спільну семантичну систему і чотири типи імен: монолексемні, складені (двочленні, тричленні, імена з префіксами, імена із заперечними частками), похідні й граматичний тип скорочених утворень [9, 212–213].

В. Лазаревич у своїй книзі [18, 76] подає цікаві дані, засновані на інформації Інституту інформатики та статистики м. Белграда, які засвідчують факт, що серед жителів м. Белграда (станом на 1999 р.) переважна більшість були названі дво-складними іменами, а саме з основами *мил-, рад-, драг-, љуб, жив-, слав-, вук-, бор-, мир-*.

Отож питання семантики власних особових назв у працях дослідників лишається відкритим, оскільки кожен із вчених-мовознавців обирає свій принцип класифікації імен за їхнім значенням, окрім того категорії часто переплітаються й між ними важко провести чітку межу.

• Походження антропонімічних композитів

Щодо походження антропонімічних композитів у слов'янських мовах, зокрема в сербській, існують різні думки. Неоднозначність поглядів можна розглянути на прикладі імені Богдан. Родич Н. вважає, що найвірогідніше імя Богдан відтворюється як почастинно перекладена та адаптована на слов'янському ґрунті форма грецької власної особової назви Θεόδωτος [26, 79]. Скок П. у своєму Етимологічному словнику вказує, що ім'я *Богдан* перекладене від *Deodatus*, яке в свою чергу є перекладом з єврейського Іонахтан «дар божий» [30, 182]. Трубаčov О. в статті про слов'яно-іранські зв'язки наголошує, що велика кількість дво-складних імен із компонентом *Богу-, Бого-* утворюють разом з іранською східну групу, а ім'я *Богдан* є калькою іранського імені спорідненого з індійським *Bhaga-dāta-* [38, 36]. Крім того, можна додати той факт, що грецькі імена з історичних та літературних джерел належать до найстарішого ономастичного матеріалу старих іллірійців, тобто їх можна віднести до найраніше зафіксованих складених індоєвропейських імен. До того ж, науково засвідченими є матеріали з ахейського періоду, з написів, які засвідчують існування складених імен на *-klewes* в ахейських греків ще в XV ст. до н.е. [25, 36]. Тому з цього короткого огляду можна зробити висновок про вплив індоіранської, грецької, індоєвропейської антропоніміки на словянську, а отже, й на сербську власноіменну систему.

У той час, як індоіранці та іллірійці зберегли незначну кількість композитних утворень власних імен, у грецькій та слов'янських мовах ця антропонімічна категорія стала надзвичайно розповсюдженою та продуктивною. Врахувавши всі можливі впливи індоєвропейської антропонімії на слов'янську, а також деякі самостійні власне слов'янські утворення, можемо стверджувати, що вирішальним на формування сербського антропонімікону був грецький вплив.

Тут потрібно вказати дві найсуттєвіші причини: по-перше, тісний зв'язок сербів і греків у доісторичний, а згодом і в історичний період, по-друге, потужний вплив грецької та візантійської культури, суспільних та інших відносин, особливо в культурному й церковному плані [26, 79]. Отож можна зробити висновок, що основний фонд антропонімічних композитів у сербській мові бере свій початок із сербізованих (перекладних) форм складених грецьких імен.

Сучасний сербський ономастиком сформувався під впливом великої кількості історичних нашарувань, які створили умови для виникнення власне слов'янських особових назв, календарних антропонімів та імен, запозичених в інших народів. Усі значні політичні, суспільно-економічні й культурні зміни останніх десятиліть спричиняли виникнення нових власних імен. Зафіксовані випадки, коли актуалізувалися вже раніше відомі імена, засновані на народній лексиці. Наприклад, чоловіче ім'я-символ *Слободан*, яке раніше вважалося перекладом грецького Ἐλευθέριος, після Другої світової війни на сербській мовній території стало найпопулярнішим, адже вирішальним при іменуванні дітей став факт очікуваної свободи.

Вагомим був вплив ідейно-політичних чинників, що знайшло своє яскраве відображення після утворення ФНР Югославії. У той час з'явилася чимала кількість імен на зразок *Југослав*, *Југомир*, *Комунислав*. Позитивне ставлення до К. Маркса та В. І. Леніна зумовило виникнення складеного ідеологізованого імені *Марклен*, а від Й. Б. Тіто було утворено імена за слов'янським зразком типу *Титомир*, *Титослав* [9. 212] і т.д. Такі процеси у мовознавства різних країн, особливо пострадянських або ж прихильних до соціалістичного суспільства, не можна назвати поодинокими, адже певний час існувала навіть своєрідна модна тенденція давати імена не в честь старших представників роду, що було б набагато логічнішим, а в честь героїв історичних подій, активних суспільних та політичних постатей. Наприклад, у Радянському союзі після польоту космонавта Юрія Гагаріна до космосу документи рагсів набагато частіше фіксують саме це ім'я, яке батьки давали дітям. Подібна ситуація склалася в Сербії, як в одній із республік СФРЮ, де досить довгий час існував культ обоженування Й. Б. Тіто і як результат така ідеологічна свідомість відбилася під виглядом новоутворених антропонімів з коренем від прізвища вождя нації.

Отже, з усього сказаного можна зробити висновок, що антропонімічні композити в сербській мові мають кілька джерел свого походження, але в будь-якому разі основним є те, яке має праслов'янське походження, у той час, коли в меншій мірі виражені впливи інших мов, які на певному етапі історичного розвитку контактували з сербською.

• Словотвірна структура власних особових назв у працях вчених-мовознавців

Обровський А. М. у своєму іменослові аналізує власні імена з погляду на їх творення, поділяючи їх на прості і складені. Прості найчастіше утворюються

від іменникової, прикметникової або дієслівної основи додаванням закінчень. Для сербської мови це типові закінчення -ка (*Даворка, Славка, Данка, Узорка*), -хна (*Будихна, Добрихна*), -на (*Видна, Стојна, Гледна*), -ца (*Добрица, Радица*), -је (*Радоје, Благоје*), -ша (*Гвоздиша, Вранеша*), -ло (*Јарило, Ведрило*), -ко (*Јарко, Славко*), -ла (*Уснула, Добрила*), -ан (*Радан, Видан, Бојан*), -ен (*Утешен, Мишљен*), -ин (*Узорин*), -ја (*Хоја, Цвеја*), -ут (*Борут, Добрут*), -ош (*Милош, Радош, Драгош*), -та (*Доброта, Милета, Благота*), -ован (*Радован, Милован*) і т.д. Складені імена складаються з двох слів іменникової, прикметникової чи дієслівної основи [49].

А. Лома визначає компоненти складених власних особових назв у сербській мові наступним чином:

-слова живої мови: прикметники *драг, мио* (мил-), *рад, вели*(к), *тих, л*(и)*еп, млад, жив, свет*...; іменники *мир, слава, власт, брат, чедо, дар, нега, вук, бог, дика, злато* ...; дієслова *владати, борити се, бранити, јездити, љубити, градити, будити, вид(ј)ети, десити, желети*...

-незвичайні слова: **tоgъ* «снажан» (*Туго-мир*), **vitъ* «господ(ар)»; *победа* (?) (*Вито-мир*), **војъ* «ратник» (*Воји-слав, Ради-вој(е)*) і т.д.

Лише для сербського іменослову характерні такі члени: *бѣл, туђ, скор, грд, тврд, ин, вѣс, љут, јар, буј, лих; гост, мысл, дѣд, муж, сила, жит-, љѣж, пут, срд-це, с'дѣти, стројити, ходити, х(о)тѣти, стрѣћи (стрѣзи-), толити, хвалити, слуги, *холити, гојити, тушити, манити, (об-)зрѣти* і т.д.

Тільки в ранньому сербському іменослові, що зберігся в іноземних джерелах та топонімії, зустрічаються наступні композити: **kloniti* 'заклети', *просити, *sirъ, *l'udъ, друг, *sѣтъ* 'породица', *море, гнѣв, суд, *ијъ, *stryjъ; *sъ* 'добро-', *без-* [45, 683].

Чаркич М. за способом творення антропонімічних композитів складені власні імена поділяє на два типи: рівноправні (компоненти однофункціональні, поєднані сурядним зв'язком) та нерівноправні (члени складеного антропоніма різнофункціональні й поєднуються між собою підрядним зв'язком) [40, 102]. Що стосується композитних елементів, варто розглянути кілька їхніх комбінацій: 1) компоненти, які можуть стояти як на першому, так і на другому місці в композитах: *брат* (Братољуб – Вукобрат), *драг* (Драгољуб – Предраг), *љуб* (Љубомир – Богољуб), *слав* (Славољуб – Хранислав), *вит* (Људевит – Витомир), і т.д.;

2) два елементи можуть комбінуватися між собою, при цьому не вносячи певного відтінку значення (Драгољуб – Љубодраг, Љубисав – Савољуб, Милорад – Радомил, Мирослав – Славомир) і т.д.;

3) елементи, які вживаються виключно на початку композиту – *бел* (Беловук), *благ* (Благомир), *Бог* (Богољуб), *бран* (Бранимир), *chedo* (Чедомир), *дика* (Дикослав), *добар* (Добривој), *језд* (Јездимир), *котра* (Котроман), *нин* (Нинослав), *раст* (Растимир), *стан* (Станимир), *стој* (Стојимир), *строј* (Стројимир), *свет* (Светозар), *тат* (Татомир), *тих* (Тихомир), *вели* (Велизар), *власт* (Властимир) і т.д.;

4) компоненти з фіксованим кінцевим положенням – жив (*Богужив*), друг (*Бољедруг*), сила (*Мојсил*), срд (*Добросрд*), страх (*Љутострах*).

Серед численних елементів, які входять до складу сербських складених імен, особливої уваги заслуговують компоненти *слав(a)* і *мир*, які зустрічаються найчастіше. Якщо мова йде про елемент *слав* у другій частині двочленного антропоніма, такий тип утворень настільки продуктивний, що не підлягає ніяким обмеженням. Натомість, композитні імена з цим самим елементом у першій частині малочисельні. Такі антропонімічні утворення в сербському ономастиконі почали з'являтися ще з початку XIV ст. у формі *сав(a)*, відповідно з втратою *-л* [40, 103], після чого в більш пізні періоди з'явилася велика група імен на *-сав*: *Будисав*, *Драгосав*, *Милосав* та ін. Для інших слов'янських мов таке явище не характерне, тобто воно притаманне виключно сербській мовній території. Композитний елемент *мир* за своєю продуктивністю стоїть на другому місці після *слав*. За походженням, способом творення й значенням імена на *-мир* знаходяться в тісному зв'язку з антропонімами на *-слав(a)*. Це особливо стосується старіших утворень, у яких *-мир* = *-мѣр* = «слава». На сьогоднішньому етапі розвитку такий зв'язок нівелювався й не відчувається мовцями. Натомість, з'явилося інше семантичне навантаження, яке й до сьогодні має абсолютно прозоре значення – мир як «відсутність незгоди, ворожнечі сварок: згода, злагода, лад» або ж як «відсутність збройної боротьби між двома або кількома народами, державами; протилежне війна» [53, 187]. Продуктивність цього компонента спостерігається в утвореннях, де він стоїть на другому місці: *Блажимир*, *Будимир*, *Велимир*, *Витомир*, *Десимир*, *Желимир*, *Јездимир*, *Љубомир*, *Миомир*, *Радомир*, *Ратомир*, *Светомир*, *Тихомир*, *Чедомир* і т.д. Цей елемент досить рідко зустрічається на початку складених власних імен, але все ж має місце в комбінації зі *слав(a)* – *Мирослав(a)*.

Рівноправні антропонімічні композити, які виділяє згаданий вище Чаркич М., утворюються від одних і тих самих частин мови. Таких способів творення походить від редуплікації функції компонованих елементів, тому такі типи досить непродуктивні. У сербській мові існує всього два типи таких утворень: 1) композити типу «іменник – іменник»: *Чедомир*, *Југомир*, *Ратомир*, *Берислав*, *Бранислав*, *Станислав* [25,36] і т.д.; 2) композити типу «прикметник – прикметник»: *Милорад*, *Миодраг* і т.д. Нерівноправні антропонімічні композити, порівняно з рівноправними, утворюють досить багату й розгалужену категорію складених власних імен. Вони формуються шляхом різноманітних комбінацій частин мови. Наприклад, 1) «дієслово – іменник»: *Бранимир*, *Будимир*, *Десимир*, *Љубомир* і т.д.; 2) «іменник – дієслово»: *Богдан*, *Богољуб*, *Родољуб*, *Србобран* і т.д.; 3) «прикметник – іменник»: *Божидар*, *Миливој*, *Радивој*, *Тихомир* і т.д.; 4) «прикметник – дієслово»: *Богољуб*, *Светозар* і т.д. Але існує ряд імен, таких, як *Далибор*, *Велибор*, *Виногор*, *Вуковој*, структуру яких неможливо визначити точно й однозначно [3, 180].

Досліджуючи творення сербських складених антропонімів, варто загадати про роль акцентуації, яка відіграє значну роль у подібних процесах. За цією

ознакою складені власні імена можна поділити на п'ять основних груп: 1) з коротким низхідним наголосом на першому складі: *Вукосав, Вуксан, Милосав, Мирослав, Радослав*; 2) з коротким низхідним наголосом на першому складі й довготою на останньому: *Чедомир, Светозар, Боголюб, Видомир*; 3) з коротким висхідним наголосом на першому складі: *Љубисав, Брисав, Будисав, Милисав, Пертисав, Велисав*; 4) з коротким висхідним наголосом і довготою на останньому складі: *Драгомир, Будимир, Божидар, Звонимир, Јездимир, Боривој*; 5) з коротким висхідним наголосом на середньому складі (найчастіше на інтерфіксах) [40, 104].

Одним із важливих питань під час розгляду та вивчення антропонімічних композитів є спосіб поєднання елементів між собою. Існує два сновних принципи. Згідно з першим, елементи поєднуються безпосередньо: *Богдан, Бождар, Братмир, Будмил, Војдраг, Војслав, Војсил, Вукман, Вукмил, Вукмир, Дражмир, Љубдраг, Милдраг, Милбрат, Мислав, Мужбрат, Нудмир, Радман, Радмил, Радмуж, Свемил, Сверад та ін.* За другим принципом елементи поєднуються за допомогою одного з п'яти голосних звуків. У функції інтерфікса найчастіше виступають голосні *-o-* та *-u-*, рідше *-e-* й лише в деяких випадках *-a-* та *-y-*.

А. Лома, характеризує власні особові назви, розглядає їх з кількох точок зору: характеризує всі антропоніми за їхньою основою (чоловіча основа на приголосний (*Петар, Милош*), на *-o* (*Марко*), на *-e* (*Раде*); жіноча основа на *-a* (*Милица*); суфікси *-а, -ка, -ија*, за допомогою яких від чоловічих утворюються варіанти жіночих імен (*Драгослав – Драгослава, Петар – Петра, Миломир – Миломирка, Никола – Николија*) та ін.); поділяє всі власні імена за походженням на власне сербські, запозичені, традиційні та новоутворені; подає класифікацію антропонімів за способом творення: складені (*Драго-слав*), похідні (*Драг-ош, Драг-иша, Драг-ана, Драг-ица*), прикметникової форми (*Драг, Негован, Милован, Јасна*), у формі апелятива (*Вук, Нада, Даница, Јагода*).

Отож з короткого аналізу твірної структури антропонімічних композитів можна зробити висновок, що в сербській мові існують рівноправні та нерівноправні композити, їх елементи поєднуються між собою за або без допомоги інтерфікса, в ролі якого можуть виступати всі п'ять голосних звуків сербської мови. До того ж, варто додати, що на творення складених власних імен впливає й акцентуація, згідно з якою розрізняють п'ять основних типів складених особових назв.

Розділ II. Двоосновні антропоніми в сербській мові. Семантика, походження та словотвір

2.1. Семантика антропонімічних композитів

Оскільки мовні елементи в антропонімічних знаках формуються залежно від змісту немовної природи, тому деякі явища в антропоніміці потрібно пояснювати через тлумачення соціальних, історичних, культурних і досить часто навіть релігійних обставин. Особливу роль в іменуванні осіб відіграє

релігійна приналежність. Сербська православна церква наполегливо оберігала своїх віруючих, даючи новонародженим імена зі списку хрестильного обряду. Оскільки імена найчастіше давалися з уже складеного корпусу [24, 94], то вибір був завжди нелінгвістично мотивованим і майже відображав суб'єктивне ставлення того, хто дає ім'я до того, чиє ім'я дає. Отож структура й значення складених сербських власних імен великою мірою походять із самого життя, звичаїв та мислення предків.

Говорити про строгу систематичність у семантиці антропонімічних композитів було б недоречно, особливо коли мова йде про власні особові назви. Тут варто кожну одиницю або принаймні певну групу розглянути окремо, включивши етимологічний, структурний, історичний, соціологічний, релігійний, особистий аспекти. Індоевропейські та спільнослов'янські складені імена іноді з'являлися через переконання батьків, що дитина матиме риси, приховані в змісті самого імені [13, 27]. Іншою, не менш важливою мотивацією є свідомий намір продовжити й зберегти традицію іменування певного роду.

У власних імен-композитів може звучати своєрідне побажання здобути славу, бути мужнім воїном, побожним, миролюбним чи миротворцем або навіть мстивим тощо. Численні антропоніми з компонентом –слав пов'язані з тим чи іншим виявом слави, на ряду з ними стоять власні імена, що пов'язуються з війною, героїзмом і відвагою, гостинністю, побажання на майбутнє якихось позитивних рис характеру чи особистої вдачі. Таким чином, імена найдавнішого слов'янського походження містять у собі надзвичайно важливу інформацію поколінь, за їх допомогою вчені-дослідники розкривають історію, культуру, світогляд предків слов'ян. Дослідники відмічають, що складені власні іменна двочленної структури продовжують відповідний індоевропейський тип, пов'язаний з конкретною епохою й визначеним рівнем у розвитку культури [35, 19–20]. Таким чином, вивчення семантичної структури двоскладних імен сприяє виявленню картини світу, яка відображає суму уявлень про мікро- і макросвіт. Аналіз семантики двокореневих антропонімів дозволив ученим зробити висновок про ідентичність їх тематики в різних традиціях. На думку більшості дослідників, найпоширенішими в іменах-композитах є поняття, які належать до військової сфери: боротьба, війна, військо; до антропоцентричної сфери: людина – народ; до сакральної сфери: бог, святість, магія; абстрактні поняття: мудрість, справедливість, слава, щастя, істина, благо і т.д. [6, 53]

Картина розподілу складених власних імен сербської мови за даним принципом виглядає наступним чином. З військовою сферою пов'язані антропонімічні основи -бор (*Белибор, Борибор, Боривој, Боримир, Боримир, Борољуб, Борослав, Братибор, Далибор, Златибор, Милибор, Светибор, Селибор, Слатибор та ін.*), -бој (*Богдабој, Бојимир, Бојисав, Бојислав, Бојомир, Добробој та ін.*), -вој (*Беривој(е), Боговој, Боривој, Бративој, Војевој, Војимил, Војимир, Војислав, Вуковој, Градивој, Горивој, Данивој, Даривоје, Деливоје, Десивој, Добривој, Добровој, Драгивој, Буривој, Злативоје, Зоривој, Јездивој, Љубивој, Миливој, Нићивоје, Радивој, Радовој, Ранивој, Рахивој, Русивоје, Скоровој та ін.*), -бран

(Виобран, Драгобран, Љубобран та ін.), -бун (Бунислав), крши- (Кршимир), -мир (Белимир, Благомир, Блажимир, Богимир, Богомир, Бојимир, Боримир, Бранимир, Браномир, Братимир, Братомир, Будмир, Ватромир, Векомир, Видомир, Витомир, Владомир, Војмир, Волимир, Вратимир, Вукмир, Вукомир, Гајимир, Годимир, Гојимир, Дедомир, Делимир, Десимир, Добримир, Добромир, Драгимир, Жалимир, Желимир, Звонимир, Златимир, Златомир, Јакомир, Јевтимир, Јездимир, Јоксимир, Кажимир, Казимир, Крајимир, Кранимир, Красимир, Кресимир, Крстимир, Крстомир, Кришимир, Ладомир, Ластимир, Лепомир, Лепомир, Љубимир, Љубомир, Љутимир, Миломир, Миомир, Мутимир, Мирислав, Миродар, Миродраг, Мирољуб, Миромир, Мирослав, Надомир, Негомир, Нудмир, Његомир, Павлимир, Правдомир, Прелимир, Розомир, Русимир, Сванимир, Славимир та ін.), -сил (Бујсил), -рат (Ратибор, Ратислав, Ратимир, Ратмил, Ратољуб, Ратомир, Ратослав та ін.). За словами Маретича Т., така різноманітність та чисельність власних імен з основами, що за своїм значенням асоціюються з боротьбою чи війною можуть здивувати лише тих, які вважають давніх слов'ян мирним народом, адже відомо, що слов'яни, зокрема серби, були затятими ворогами сусідніх неслов'янських народів. Перші згадки про їхні кроки на історичній сцені окреслені кривавими війнами [19, 135–136]. Як результат, з'явилися власні імена, які в своєму семантичному потенціалі містять відбиток історичних подій. У післявоєнний період, як правило, утворювалися імена, які в своїй структурі (першій чи другій частині) містять слово *мир*. Народ піднесено сприймав перемогу, тому дітям давалися імена з елементом, що означав спокійне, мирне життя.

До антропоцентричної сфери можна віднести такі основи: -брат (Бољебрат, Братибор, Бративој(е), Братимил, Братимир, Братисав, Братислав, Братмир, Братољуб, Братомил, Братомир, Братослав, Великобрат, Винубрат, Вукобрат, Гобебрат, Десибрат, Добрибрат, Драгбрат, Драгибрат, Драгобрат, Љубибрат, Љубобрат, Малобрат, Милбрат, Милибрат, Милобрат, Миобрат, Радибрат, Тихобрат), -глав (Живоглав, Староглав), -гост (Гостидраг, Гостимир, Гостомир, Доброгост, Милгост, Милогост, Миогост, Радгост, Радигост, Радогост), -дед (Дедислав, Дедомир, Дедослав), -друг (Бољедруг, Добродруг, Милдруг, Милддруг, Радидруг, Томидруг), -кум (Кумодраг), -муж (Белмуж, Какмуж, Мужбрат, Радмуж, Црномуж), -чедо (Чедодрог, Чедољуб, Чедомил, Чедомиљ, Чедомир), -чел (Мрочел, Прекочел), -род (Родимир, Родољуб), -рус (Русивоје, Русимир, Русмир, Русомир), -срб (Србимир, Србосав, Србосав) та ін. Сюди ж можна віднести власні імена, які своїм значенням асоціюються з домівкою, родиною й усім, що з цим пов'язане. Як приклад можна привести корінь *-дом* в антропонімах *Домагој, Домамир, Домаслав, Домоњен, Доморад*. Уся ця група розкриває одну характерну слов'янську (сербську) рису – прагнення створити гармонійну атмосферу в своєму домі та бути гостинним господарем.

Релігія та вірування народу знаходять свій відбиток й у власному найменуванні людей, тому поняття сакральної сфери (бог, святість, магія, тотеми) міцно закріпилися в свідомості слов'янських предків та яскраво відобразилися

в коренях бог (*Богдабој, Богдан, Богивој(е), Богислав, Богмил, Богобој, Боговид, Боговој, Богољуб, Богомдан, Богомил, Богомир, Богосав, Богослав, Божидар, Божимир та ін.*), вер (*Верољуб, Веросав, Верослав*), вук (*Беловук, Вукмил, Вукмил, Вукмир, Вукобрат, Вукобрз, Вуковој, Вукодраг, Вукомил, Вукомир, Вукосав, Вукослав, Вучемил, Вучислав, Добровук, Драговук, Радивук та ін.*), крст (*Крснивој, Крстибор, Крстивој, Крстивоје, Крстимир, Крстислав, Крстољуб, Крстомир та ін.*), свети (*Светибор, Светимир, Светис(л)ав, Световид, Светолик, Светомир, Светослав*), христ (*Христивој(е), Христољуб, Христослав*) та ін. тут варто також загатати й ті імена, які безпосередньо пов'язані з християнськими святими чи їхнім культом. До прикладу наведемо наступні антропоніми: *Дминослав, Турисав, Никосав, Видосав, Петросав, Васкрсав, Светолик, Светозар, Светомир та ін.* Значеннево дуже важливу групу становлять імена з коренем *вук*, (приклади таких імен наведені вище). За думкою деяких дослідників-фольклористів кожен народ пов'язаний з певною твариною. Для сербів – це вовк, який, як зазначає Чайканович В., є «міфологічно спорідненим предком серба і взагалі міфологічним представником сербського народу» [39, 167].

Найбільш кількісно ємну групу становлять абстрактні поняття, до якої належать корені :благ (*Благољуб, Благомир, Благохранац, Блажимир та ін.*), боље (*Бољерад, Бољерад та ін.*), брз (*Вукобрз*), влад (*Владивој, Владислав, Владомир та ін.*), власт (*Властимир, Властољуб*), вол (*Волимир, Волислав*), дик (*Дикослав*), драг (*Бољедраг, Гостидраг, Дидодраг. Драгбрат, Драгивој, Драгимир, Драгислав, Драгмил, Драгобран, Драгобрат, Драгобуд, Драговук, Драгољуб, Драгомил, Драгомир, Драгорад, Драгослав, Дражеслав, Дражислав, Желидраг, Живодраг, Зелодраг, Кумодраг, Љубдраг, Љубидраг, Милодраг, Миродраг та ін.*), добр (*Добрибрат, Добривој, Добримир, Добрислав, Добробој, Добробуд, Добровит, Добровој, Добровук, Доброгој, Доброгост, Добродруг, Доброљуб, Добромир, Добромисл, Доброрад, Доброслав, Доброхвал та ін.*), жал (*Жалимир*), жел (*Желидраг, Желимир, Желислав, Жельослав*), жив (*Дамижив, Живоглав, Живодар, Живодраг, Живољуб, Живомил, Живослав*), здрав (*Здравољуб, Здравомир*), леп/љеп (*Лепомир, Лепосав, Љепосав та ін.*), љуб (*Благољуб, Богољуб, Братољуб, Верољуб, Горољуб, Гроздољуб, Доброљуб, Домољуб, Драгољуб, Живољуб, Здравољуб, Златољуб, Крстољуб, Љубдраг, Љубибрат, Љубивој, Љубидраг, Љубимир, Љубислав, Љубобран, Љубобрат, Љубодраг, Љубомир, Љуборад, Љубослав, Милољуб, Мирољуб, Младољуб, Првољуб, Ратољуб, Славолуб, Сладољуб, Србољуб, Среброљуб та ін.*), мал (*Малобрат*), мил (*Брајимил, Бранимир, Братимил, Богомил, Братомил, Будмил, Војимил, Војмил, Вујимил, Вујмил, Вукмило, Драгомил, Живомил, Милгост, Милдруг, Милеустан, Милибор, Миливој(е), Милидар, Милидруг, Милимир, Милислав, Милобрат, Милобрат, Миловук, Милогост, Милодан, Милодар, Милодраг, Милољуб, Миломир, Милонос, Миомил, Миомир, Мирољуб, Пачемил, Радмил, Ратмил, Свемил та ін.*), мисл (*Добромисл, Одумисал, Радомисал*), млад (*Младољуб, Младомир*), над (від іменника *нада*) (*Надислав, Надомир*), нег (*Негомир, Негосав*), правд (*Правдољуб, Правдомир*), рад (*Десирад, Доброрад, Драгорад, Радгост, Радивој, Радибрат, Радивук,*

Радигост, Радидруг, Радимир, Радисав, Радмил, Радмир, Радмуж, Радобрат, Радобуд, Радовој, Радогост, Радодраг, Радолик, Радольуб, Радомил, Радомир, Радомисал, Радослав), скор (*Скоровој, Скоромир, Скорослав*), слав (*Бајислав, Бајислав, Белослав, Берислав, Богислав, Богослав, Бојислав, Бољеслав, Борислав, Брајислав, Бранислав, Братислав, Братослав, Будислав, Бунислав, Ватрослав, Велислав, Венцеслав, Венцислав, Веросав, Верослав, Видислав, Видосав, Видослав, Висеслав, Висослав, Висослав, Вишислав, Владислав, Влајисав, Влајислав, Војислав, Војислав, Вокосав, Волислав, Вујислав, Вукослав, Годеслав, Гојислав, Гордислав, Горислав, Градислав, Гранислав, Гранислав, Дедислав, Десислав, Дикослав, Дикослав, Добрислав, Доброслав, Домаслав, Драгислав, Драгослав, Дражислав, Држислав, Ђерослав, Ђурислав, Ђурослав, Желислав, Жельослав, Живосав, Живослав, Златослав, Зорислав, Инослав, Јарослав, Јерослав, Јовослав, Јоксимир, Југослав, Којислав, Којислав, Крајислав, Кранислав, Крстислав, Крунисав, Крунислав, Кунослав, Лавослав, Ладислав, Лалислав, Лепосав, Љубиса, Љубослав, Манислав, Микослав, Милислав, Мирослав, Миослав, Мирислав, Мирослав, Мојислав, Мојслав, Надислав, Нанислав, Натислав, Никослав, Нинослав, Нинослав, Огњеслав, Перислав, Петрислав, Петруслав, Правислав, Првислав, Превислав, Предислав, Прејислав, Прибислав, Пројислав, Путислав, Славомир, Славорад, Славослав та ін.), срет (від срећа «щастя»)(*Сретислав, Сретомир*), стар (*Староглав*), тих (*Тихобрат, Тихомил, Тихомир, Тихорад, Тихоран, Тихоран, Тихослав*), хвал (*Доброхвал, Прибихвал*) та ін.*

Серед усіх вищезазначених основ, провідне місце займає *слава*. Лексема *слава*, на думку етимологів, має загальнослов'янське індоєвропейське походження. Існує не одна етимологія цього слова. Частина вчених, слідом за І.А.Бодуеном де Куртене, вважають похідним від слова *слава* етнонім слов'яни. У певній мірі така думка знаходить своє підтвердження з огляду на значимість цього кореня в слов'янських іменах. Багато слов'янських правителів носили складені імена саме з компонентом *слава*, що засвідчено ще з часів перших державних утворень (наприклад, руські князі, *Святослав, Ярослав, Ізяслав, Мстислав* та ін., польські королі *Болеслав, Владислав, Станіслав* та ін., південнослов'янські правителі *Владислав, Томіслав, Себіслав* та ін.).

Цікаво, що неслов'янське ім'я засновника першої руської держави *Рюрика* теж є композитом, який містить елемент *слава* (*Рюрик* – запозичене із скандинавської мови та є поєднанням компонентів *слав+король* або ж із давньогерманської – *слава+багатство, міць*) [31, 304].

Історія відмічає деякі складені імена сербських правителів ще до часів першої держави Неманичів. У середині IX століття при владі був *Властимир*, а після нього правили сини *Мутимир, Првослав, Строїмир і Гойник*. У наступних поколіннях з'являється *Клонімир, Часлав*. Деякі історики говорять про ціле покоління *Вишеславовичів*. Через прізвища та імена по-батькові можна засвідчити існування в той період ще двох імен: *Вишеслав і Прибислав* [2, 119–127].

Отже, досліджуючи семантику двоосновних власних особових назв ми відкриваємо сторінку історії наших предків, їхню культуру, побут, традиції, вірування, світогляд, життєві орієнтири та незмінні цінності, які знаходять свій відбиток у всіх сферах життя. Імена несуть у собі не лише номінативну функцію, але й набагато глибший релігійно-міфологічний зміст. Вони стають своєрідним кодом особистості, цим самим визначаючи її долю та певні характеристики. Якщо ж узагальнити все вище сказане, то можна виділити певні тематичні групи значень основ композитів, які найбільшою мірою проявилися в процесі формування складених антропонім. Це лексеми з військової сфери, оскільки процес завоювання та засвоєння нових територій для слов'ян, як і для інших народів, відігравав ключову роль, антропоцентричного спрямування, сакрального змісту та абстрактні поняття.

2.2. Походження складових частин двоосновних власних особових назв

Антропонімічні композити в сербській мові походять з багатьох джерел. У будь-якому випадку основним вважається праслов'янське, так як воно дало найбільшу кількість у подальшому дуже продуктивних основ. Меншою мірою представлені запозичення з інших мов через історично зумовлений контакт народів.

Умовно можна поділити складені власні особові назви на три групи. До першої й найбільшої віднесемо антропоніми, обидві складові основи яких слов'янського походження: *Баїслав, Белибор, Белимир, Белимир, Белмуж, Беловук, Белослав, Благохранац, Блажмир, Боговој, Бољерад, Борибор, Боривој, Борољуб, Борослав, Векосав, Великобрат, Верослав, Видослав, Вишислав, Властимир, Војевој, Војмил, Вукобрз, Вукодраг, Вукомир, Вукослав, Вучислав, Годимир, Гојимир, Гордислав, Горољуб, Гостомир, Градимир, Дабижисв, Дабислав, Далибор, Данивој, Дедослав, Добрибрат, Добровук, Доброгост, Добродруг, Доброљуб, Добромисл, Доброхвал, Домаслав, Драгобрат, Желидраг, Желимир, Живоглав, Живомир, Здравольуб, Зелодраг, Злативоје, Златокос, Јездивој, Јелимир, Југомир, Крстибор, Крстимир, Крстислав, Кумодраг, Лепомир, Лепосав, Лугомир, Љубдраг, Љубибрат, Љубидраг, Љубислав, Љубобран, Љутимир, Малобрат, Милеустан, Миловук, Милогост, Милорад, Мирольуб, Мирослав, Надислав, Надомир, Негомир, Огњеслав, Пачемил, Полуглав, Правдимир, Правдољуб, Правдомир, Прибислав, Радгост, Радибрат, Радивук, Радидруг, Радольуб, Ратибор, Ратољуб, Родольуб, Сванимир, Светибор, Скоровој, Скорослав, Староглав, Страхомир, Стрoјислав, Тврдислав, Тихобрат, Тихомил, Тихомир, Топломир, Хвалимир, Хранивој, Црномир, Црномуж, Чедодраг, Чедольуб, Чедомил, Чедомир, Чудомил, Чудомир та ін. Варто зазначити, що семантика саме цієї групи, найчисельнішої та найбільш поширеної серед носіїв мови, є найпрозорішою, оскільки значення обох основ можна вільно відтворити. Доречно було б зазначити схильність до омонімії основи *рад*, яка водночас використовується як віддієслівний корінь (від *радити* – «працювати, робити») (*Милорад*) і є коренем іменника *радост* – «радість» (*Радгост*).*

До наступної групи, кількісно значно меншої, належать складені власні імена, один із коренів яких (як правило, перший компонент) – неслов'янського походження. До того ж, переважну більшість становлять одиниці, першим членом яких виступають гіпокористичні імена від антропонімів грецького, латинського чи іншого іноземного походження. Наприклад, *Гајимир* (*Гаја* (від *Гаврило*) + слов'янська основа *мир*), *Гајислав*, *Деливоје* (тур. *Delî* – «хоробрий, безстрашний» + *вој*), *Делимир*, *Дујмил* (*Дуја* (від *Дубравко*) + *мил*), *Берослав* (основа грецького походження *ђеро* (від *Ђерасим*) + *слав*), *Ђуривој* (гіпокористик від *Ђурађ*, *Ђурђе* + *вој*), *Ђурислав*, *Јевтимир* (*Јевта* (від *Јевтимије*) + *мир*), *Јерослав* (*Јера* (від *Јеврем*, *Јеремија*) + *слав*), *Крстивој* (*Криста* (від *Кристофор*) + *вој*), *Крстивој* (*Крста* (з грецької *крст* – „хрест») + *вој*), *Крстимир*, *Крстислав*, *Крстољуб*, *Крстомир*, *Лалислав* (*Лала* (від *Лазар*) + *слав*), *Лукомир* (*Лука* (гр./лат.) + *мир*), *Марислав* (від кореня імені *Марија* + *слав*), *Микослав* (*Мика* (від *Милутин*, *Михаило*) + *слав*), *Мишодар* (від гіпокористика *Миша* (від *Михаило*) і слов'янського кореня *дар*), *Натислав* (від основи жіночого імені *Наталија* + *слав*), *Никосав* (*Ника* (від *Никанор*, *Никола*) + *слав*), *Ниђивоје* (*Ниђа* (від *Ниђифор*) + *вој*), *Павлимир* (*Павле* (з гр. «малий») + *мир*), *Перислав* (гіпокористик імені *Петар* + *слав*), *Петрислав*, *Петруслав*, *Тадимир* (гіпокористик, утворений від *Тадија* (гр.) + *мир*), *Ташимир* (гіпокористик *Таша* (від *Танасије*, *Татомир*) + *мир*), *Ташислав*, *Филимир* (від імені *Филип* + *мир*), *Хрстивој* (гіпокористик *Христа* (від *Христофор*) + *вој*) та ін. Характерною ознакою власних особових назв даного типу є винятково слов'янське походження основи, яка стоїть на другому місці, тому за звучанням носії мови не сприймають їх як чужорідний елемент, що дає можливість продуктивного поширення й відтворення антропонімів цієї групи на слов'янському ґрунті.

Третя група налічує досить мало одиниць і її важко назвати такою, що міцно призвичаїлася на сербській мовній території. Але тим не менше, вона є найдавнішою. Сюди належать складені антропоніми, обидві частини яких мають неслов'янське походження. Характерно, що основи почастино перекладаються з інших мов (найчастіше з грецької, іноді з латини) та звучать як власне слов'янські (сербські). Це такі імена, як *Богдан*, *Богобој*, *Божидар*, *Ватрослав*, *Огњеслав* та деякі інші.

Отже, питання походження складених антропонімів у сербській мові на сучасному етапі розвитку мовознавства, зокрема антропоніміки, не можна назвати повністю вирішеним, оскільки від періоду творення та становлення власноіменної традиції нас відділяють століття і сказати напевно, як відбувався цей процес неможливо. Та все ж ми спробувати створити загальну картину, яка б проілюструвала основи джерела етимології. Розглянувши складові частини антропонімічних утворень, ми поділили їх на три групи: власні імена з двома слов'янськими основами, особові назви, які в своєму складі містять запозичений елемент (найчастіше це гіпокористики від імен іноземного походження) і так звані «перекладні» антропоніми, що виникли шляхом почастинного пере-

кладу з грецької чи латини, як правило, й призвичаїлися на сербському мовному ґрунті.

2.3. Словотвір складених антропонімів

Первинну антропонімічну структуру всіх народів склали моноклекси (мононіми); пізніше з'явилися двочленні імена (nomen-nomen, nomen-verbum). В індоєвропейській мові були представлені всі три типи (моно лексеми, двочленні імена, імена-речення). Поступово зникав тип імен-речень [48, 479–489], деякі корені перетворювалися в суфікси, напівсуфікси, суфіксоїди й префікси (наприклад, *-mir*; *-slav*). Як відомо, двочленні імена успадковані з праслов'янської епохи й не виключено, що вони є скам'янілими пережитками індоєвропейського імені-речення типу *Дабижив 'да би био жив'*. До того ж, існує думка, що виникнення складених імен пояснюється тим, що на рівні суспільства двочленні власні особові назви вважалися «більш вишуканими, серйозними, цінними» [47, 5–14]. Антропонімічна формула в слов'ян спростилася в процесі фомування до чотирьох типів: 1) моноклекси, 2) двочленні імена, 3) дериваційні імена (власні особові назви утворені суфіксальним чи префіксальним способом), 4) скорочені імена [36, 271–271]. Саме словотвір другого типу цікавитиме нас у цьому розділі.

2.3.1. Морфологічний аспект дослідження композитів

З огляду на частиномовну приналежність компонентів складених антропонімів, варто зазначити, що, як правило, це віддієслівні, відіменникові чи відприкметникові основи та їх поєднання. Тошович Б. виділяє десять основних теоретично можливих способів утворення ономастичних композитів лише за допомогою дієслова: 1. дієслово + іменник, 2. іменник + дієслово, 3. дієслово + прикметник, 4. прикметник + дієслово, 5. дієслово + прислівник, 6. прислівник + дієслово, 7. дієслово + займенник, 8. займенник + дієслово, 9. дієслово + числівник, 10. числівник + дієслово [36, 275]. Але як виявилось на практиці, для антропонімічних одиниць більшість із цих схем лишаються теоретичними, так, як вони не знаходять свого підтвердження прикладами.

У нашому дослідженні ми розподілимо антропоніми на наступні групи.

«Іменник + іменник». Такий спосіб компоновання походить із редулікативної функції компонованих елементів, тому цей тип утворень вважається недосить продуктивним, але все ж він має місце у власноіменній системі сербської мови. Сюди належать антропоніми *Боговој, Богослав, Братомир, Братослав, Ватромир, Ватрослав, Верослав, Вукобрат, Вуковој, Вукослав, Гркослав, Гроздимир, Данивој, Дедомир, Дедослав, Домаслав, Здравомир, Злативоје, Златимир, Златомир, Зорислав, Југомир, Југослав, Југомир, Миродар, Миромир, Мирослав, Мужбрат, Огњеслав, Правдомир, Путислав, Ратомир, Русомир, Србомир, Славогост, Титомир, Христивој, Христослав, Чедомир, Чудомир* та інші. Дискусію викликає елемент *слав(а)*. Дослідники сперечаються, від якої основи походить цей компонент – дієслівної (від дієслова

славити) чи номінальної (від іменника *слава*). Ще наприкінці XIX ст.. Остхоф Х. висловив думку про те, що цей елемент в індоєвропейській мові первісно означав номінальну основу. До цієї позиції приєдналися більшість дослідників. Натомість, Петрушевський Д. вважає, що *слав(а)* безпосередньо пов'язаний саме з дієсловом '*славити*', що теж має свою логіку [25, 38].

«Прикметник + прикметник». У сербській мові цей тип, як і попередній, також важко назвати особливо продуктивним. Сюди ми відносимо антропоніми *Доброрад, Драгмил, Драгомил, Живодраг, Живомил, Милодраг, Милодраги, Милодраг, Миомил, Радодраг, Радмио, Радомил, Тихомил* та інші.

«Дієслово + дієслово»: *Борибор, Борољуб, Бранибор, Десирад, Љубобран, Славољуб, Славорад* та деякі інші.

Потрібно зазначити, що на відміну від попередніх типів, де компонентами характеризувалися однофункціональністю (сурядний зв'язок), для наступних груп буде властива різнофункціональність елементів, тобто вони поєднуюватимуться підрядним зв'язком.

«Дієслово + іменник»: *Беривој, Берислав, Боривој, Боримир, Борислав, Борослав, Бранислав, Браномир, Будимир, Будислав, Будмир, Будомир, Бунислав, Видислав, Видомир, Владимир, Волимир, Вратимир, Вратислав, Градивој, Градимир, Градислав, Десибрат, Десивој, Десимир, Држимир, Држислав, Жалимир, Желимир, Желислав, Звонимир, Јездивој, Јездимир, Кришимир, Љубибрат, Љубивој, Љубимир, Љубислав, Негомир, Његослав, Одумисал, Ранивој, Ранимир, Славислав, Славогост, Славомир, Трајомир, Тртимир, Хвалимир, Хвалислав, Хранивој, Хранимир* та ін.

«Іменник + дієслово»: *Богдан, Богољуб, Братољуб, Братонег, Верољуб, Властољуб, Гроздољуб, Домољуб, Здравољуб, Златибор, Златољуб, Крстољуб, Мирољуб, Правдољуб, Ратољуб, Родољуб, Србољуб, Среброљуб, Христољуб, Цветозар, Чедољуб* та ін.

«Прикметник + іменник»: *Белимир, Белислав, Белмуж, Беловук, Белослав, Благомир, Божидар, Божимир, Великобрат, Гордислав, Дикослав, Добрибрат, Добривој, Добримир, Добрислав, Добробој, Добровук, Доброгост, Добродруг, Добромир, Доброслав, Драгбрат, Драгибрат, Дразивој, Дразимир, Дразислав, Живоглав, Живомир, Живослав, Лепимир, Лепомир, Лепосав, Малобрат, Милбрат, Милгост, Милдруг, Милеустан, Милибрат, Миливој, Милдруг, Милимир, Милислав, Милобрат, Миловук, Милогост, Милодар, Миломир, Милослав, Мрочел, Радгост, Радивој, Радибрат, Радивук, Радигост, Радидруг, Радимир, Радислав, Радмир, Радмуж, Радобрат, Светимир, Светислав, Скоровој, Скоромир, Тихобрат, Тихомир, Тихослав, Црномир, Црномуж* та ін.

«Іменник + прикметник»: *Богмил, Братомил, Војимил, Вукобрз, Вукодраг, Вукомил, Миродраг, Ратмил, Србомил, Чедодраг, Чедомил, Чедомиль, Чудомил* та ін.

«Прикметник + дієслово»: *Белибор, Благољуб, Бољирад, Доброљуб, Добромисл, Доброрад, Драгољуб, Живољуб, Милибор, Милодан, Милољуб, Мило-*

рад, Миобор, Миолюб, Младолуб, Радобуд, Светибор, Световид, Светозар, Тихорад та ін.

«Дієслово+прикметник»: *Будмил, Желидраг, Лубдраг, Лубидраг* та ін.

«Числівник + іменник»: *Првимир, Првислав, Првосиновац, Првослав* та ін.

«Числівник + дієслово»: *Првольуб*.

«Прислівник + прикметник»: *Бољедраг, Зелодраг, Пачемил* та ін.

«Прислівник + іменник»: *Бољебрат, Бољедруг, Бољемир, Вишеслав* та ін.

«Прислівник + дієслово»: *Бољерад*.

«Займенник + іменник»: *Мојмир, Мојслав, Момир, Свемир, Свеслав* та ін.

«Займенник + дієслово»: *Сверад, Свевлад*.

«Займенник + прикметник»: *Свемил*.

Морфологічна приналежність деяких основ викликає в дослідників дискусію, так як не можливо чітко встановити приналежність елементів до тієї чи іншої частини мови. «Для багатьох власних імен типу *Далибор, Велибор, Виногор* та ін. неможливо навіть приблизно встановити структуру», – стверджує Б'єланович Ж. [3, 180]. Це зумовлено, в першу чергу, омонімічністю основ. Вище вже згадувалося про неоднозначність основи *слав*, яка може бути як віддієслівною, так і відіменною. Розглянувши антропоніми з цим коренем, можна припустити, що в складних власних особових назвах він має відіменникове походження, коли стоїть на другому місці (*Братослав, Богослав, Ватрослав, Верослав і т.д.*), а в антропонімах типу *Славимир, Славислав, Славогост, Славольуб, Славомир, Славорад, Славослав* перший компонент визначаємо як віддієслівний (від *славити*). Неоднозначність ситуації проявляється з іншими основами. Досі лишається відкритим питання про частиномовну приналежність основ *благо-* (від іменника *благо* чи прикметника *благ*), *боље-* (прислівник чи вищий ступінь порівняння прикметника), *брати* (від дієслова *брати* чи іменника *брат*), *ради-* (від дієслова *радити* чи прикметника *рад(и)*), *добр-* (від іменника *добро* чи прикметника *добри*) та деякі інші.

Отож можна зробити висновок, що складені антропоніми на даному етапі розвитку лінгвістики не можна чітко структурувати та віднести до певного типу творення, що зумовлено омонімічністю композитів. Але все ж ми виділили основні типи поєднань: «іменник + іменник», «дієслово + дієслово», «прикметник + прикметник», «дієслово + іменник», «іменник + дієслово», «прикметник + іменник», «іменник + прикметник», «прикметник + дієслово», «дієслово + прикметник», «числівник + іменник», «числівник + дієслово», «прислівник + прикметник», «прислівник + іменник», «прислівник + дієслово», «займенник + іменник», «займенник + дієслово», «займенник + прикметник». Потрібно додати, що кількісне наповнення цих груп досить нерівномірне, деякі з них вирізняються особливою продуктивністю й налічують десятки варіантів поєднань, у той час, як інші можуть бути представлені лише кількома одиницями.

2.3.2. Способи та засоби творення складених імен

Творення власних особових назв відбувається шляхом поєднання двох основ без чи за допомогою інтерфікса. Найчастіше засобами словотвору виступають голосні *-o-* та *-и-*, рідше *-е-* й лише в деяких випадках *-а-* та *-у-*.

Найбільша кількість антропонімічних композитів утворюються поєднанням двох елементів за допомогою інфікса *-o-*: *Белослав, Благолюб, Благомир, Благохранац, Богобој, Боговид, Боголюб, Братолюб, Братомил, Братомир, Братонег, Братослав, Будомир, Ватромир, Ватрослав, Векомир, Векосав, Великобрат, Веролюб, Верослав, Видомир, Видослав, Витомир, Витослав, Владомир, Властолюб, Вокосав, Вукобрат, Вукобрз, Вуковој, Вукодраг, Вукомил, Вукомир, Вукослав, Горолюб, Гостомир, Градомир, Гркослав, Гроздолюб, Гроздомир, Даросав, Дедомир, Дедослав, Добробој, Добробуд, Добровит, Добровој, Добровук, Доброгој, Доброгост, Добродруг, Добролюб, Добромир, Добромысл, Домолюб, Драгобран, Драгобрат, Драгобуд, Драговит, Драголюб, Драгомил, Драгомир, Драгорад, Драгослав, Берослав, Ђурослав, Живоглав, Живодар, Живодраг, Живолюб, Живомил, Живомир, Здраволюб, Здравомир, Златокос, Златолюб, Златомир, Златослав, Инослав, Јарослав, Јерослав, Јовослав, Југослав, Крстолюб, Крунослав, Кумодраг, Кунослав, Лавослав, Ладомир, Лепомир, Лепосав і т.д. Насправді, іноді досить важко встановити, чи голосний *-o-* справді виступає в складеному антропонімі інтерфіксом чи, можливо, є відмінковою формою першого компонента із закінченням *-o*. Деякі дослідники пропонують розглянути очевидний факт існування дублетних форм з і без інфікса: *Братомир – Братмир, Драгомил – Драгмил, Драгобрат – Драгбрат, Љубодраг – Љубдраг, Радомир – Радмир, Радоман – Радман, Радомил – Радмил і т.д.* Отож можна зробити висновок: якщо існує можливість від антропоніма з інтерфіксом утворити таку ж форму без нього, то складене власне ім'я визначаємо як таке, що твориться за допомогою інфікса *-o-*.*

Велика кількість сербських складених імен утворилася поєднанням двох елементів голосною *-и-*: *Белибор, Белимир, Белислав, Боговој, Богислав, Божидар, Божимир, Бојимир, Бојислав, Братибор, Бративој, Братимил, Братимир, Братислав, Будимир, Будислав, Велибор, Велимир, Велислав, Венцислав, Видислав, Владимир, Владислав, Властимир, Војимил, Војимир, Војислав, Гојимир, Гојислав, Горивој, Горислав, Гостидраг, Гостимир, Данивој, Данислав, Драживој, Дражимир, Дражислав, Ђуривој, Ђурислав, Златибор, Злативоје, Златимир, Зоривој, Зорислав, Крајимир, Крајислав, Крунимир, Крунислав, Лепимир, Лоливој, Љубидраг, Љубислав, Милибрат, Миливој, Милидар, Милидраг, Милидруг, Милимир, Мирислав, Надислав, Нићивоје, Павлимир, Перислав, Путислав, Радивој, Радибрат, Радимир, Ратимир, Светибор, Светимир, Светислав, Татимир, Ташислав, Хрвимир, Христивој, Целимир та ін.* Але тут виникає проблема в тому, що такі утворення за зовнішньою формою в своїй першій частині тотожні з формою дієслова наказового способу (*трчи, скочи*) або третьою особою однини теперішнього часу (*трчи, скочи*). Тому щоб встановити

істинну природу голосної *-и-* в середині антропоніма знову ж таки звертаємося до дублетних форм з і без інтерфікса *-и-*: *Божидар – Бождар, Братимир – Братмир, Будимил – Будмил, Дабижив – Дабжив, Дrajимир – Дrajмир, Љубидраг – Љубдраг, Љубисав – Љубсав, Радиман – Радман, Радимир – Радмир, Велимир – Велмир, Војислав – Војслав* і т.д.

Антропонімічні композити, які утворилися шляхом поєднання частин голосною *-е-* порівняно з двома попередніми випадками не вирізняються особливою чисельністю: *Бољебрат, Бољедраг, Бољедруг, Бољемир, Бољерад, Бољеслав, Велемир, Венцеслав, Висеслав, Вишеслав, Војевој, Вучемил, Годабрат, Годеслав, Дrajеслав, Људевит, Огњеслав, Пачемил, Стојемир, Тишемир* і т.д. Щоб переконатися, що в цих випадках інтерфікс *-е-* є саме таким, варто розглянути дублетні форми з варіативними елементами *е* та *и*: *Дrajеслав – Дrajислав, Годемир – Годимир, Стојемир – Стојимир, Тјешемир – Тјешимир*. Але існує думка, що форми *бољ+е, драж+е* у першій частині складеного антропоніма є ніщо інше, як компаративна форма прикметника *добар – бољи, драг – драж* [19, 135–136].

Голосний *-а-* як інтерфікс в антропонімічних композитах з'являється досить рідко. Відомо лише кілька випадків: *Домагој, Домамир, Домаслав, Радаман, Тетамир*. Підтвердження того, що голосний *-а-* в наведених прикладах виступає саме в ролі інтерфікса слід шукати у формах, де *-а-* й *-о-* функціонують варіативно: *Домагој – Домогој, Домамир – Домомир, Домаслав – Домослав*. Поряд з антропонімом *Радаман* існує його варіативна форма *Радман*, а отже, в цих випадках *-а-* виступає в ролі інтерфікса.

Голосний *-у-* в якості інтерфікса зафіксований лише в антропонімі *Богужив*. Водночас дана форма власного імені може розглядатися як частина форми давального відмінка іменника *Бог*. Свідченням того, що мова йде саме про інтерфікс *-у-* виступають зв'язки між голосними *у* та *о*: *Богужив – Боголюб, Богомил*. Окрім того, у сербській мові існують складені власні імена з іменником *Бог* у першій частині, яким характерне поєднання елементів між собою без інтерфікса: *Богдан – Богужив*.

Окрему групу становлять складені власні імена з імперативним першим членом, тобто дієсловом в наказовому способі. Помилково може скластися враження, що такий тип творення є інтефіксальним, але при детальнішому розгляді така думка спростовується, адже складені особові назви типу творяться без допомоги голосної-зв'язки. Сюди належать наступні антропоніми *Беривој, Берислав, Борибор, Боривој, Боримир, Борислав, Бранибор, Бранивој, Бранимир, Бранислав, Бунислав, Видислав, Волимир, Волислав, Вратимир, Вратислав, Градивој, Градимир, Градислав, Гранислав, Десибрат, Десивој, Десимир, Десирад, Десислав, Држимир, Држислав, Жалимир, Желидраг, Желимир, Желисав, Желислав, Звонимир, Јездивој, Јездимир, Красимир, Кришимир, Љутимир, Станислав, Тврдислав, Хвалимир, Хвалимир, Ходивој, Ходимир, Ходислав, Хранивој, Хранимир, Хранислав* та ін.

Отже, проаналізувавши словотворення антропонімів, можна зробити висновок, що складені власні особові назви можуть утворюватися як інтерфіксальним способом, так і без інфікса. Функцію зв'язки виконують голосні *-o-* та *-u-*, рідше *-e-* й лише в деяких випадках *-a-* та *-y-*. Окрім того, слід пам'ятати, що існують омонімічні словоформи наказового способу дієслів у першій частині та словоформи, утворені за допомогою інтерфікса *-u-*. Для того, щоб визначити істинну природу міжосновної голосної, потрібно звернутися до дублетної форми без неї або ж з іншим інфіксом.

2.3.3. Особливості сполучуваності компонентів

Компоненти складених антропонімів не сполучуються довільно, уважно розглянувши їх основи можна помітити спільні та відмінні риси між певними одиницями. Що характерно, деякі основи можуть мати лише фіксовану позицію (першу чи другу), інші ж – довільно варіюють в межах складеної особової назви, при цьому не змінюючи семантичне навантаження.

Існує кілька основних комбінацій за позицією компонентів, у межах яких розглядається ціла система складених антропонімів сербської мови: 1) компоненти, які можуть стояти як на першому, так і на другому місці в композиціях – брат (*Братибор, Бративој, Братимил, Братимир, Братислав, Братмир, Братољуб, Братомил, Братомир, Братонег, Братослав – Бољебрат, Великобрат, Винубрат, Вукобрат, Гобебрат, Десибрат, Добрибрат, Драгибрат, Љубибрат, Љубобрат, Малобрат, Милбрат, Милибрат, Милобрат, Миобрат, Радибрат, Тихобрат*), драг (*Драгбрат, Драгивој, Драгимир, Драгислав, Драгмил, Драгобран, Драгобрат, Драгобуд, Драговук, Драгољуб, Драгомил, Драгомир, Драгорад, Драгослав, Дражеслав, Дражислав – Бољедраг, Гостидраг, Дидодраг. Желидраг, Живодраг, Зелодраг, Кумодраг, Љубдраг, Љубидраг, Милдраг, Миродраг*), љуб (*Љубдраг, Љубибрат, Љубивој, Љубидраг, Љубимир, Љубислав, Љубобран, Љубобрат, Љубодраг, Љубомир, Љуборад, Љубослав – Благољуб, Богољуб, Братољуб, Верољуб, Горољуб, Гроздољуб, Доброљуб, Домољуб, Драгољуб, Живољуб, Здравољуб, Златољуб, Крстољуб, Милољуб, Мирољуб, Младољуб, Првољуб, Ратољуб, Славољуб, Сладољуб, Србољуб, Среброљуб*), слав (*Славомир, Славорад, Славослав – Бајислав, Белослав, Берислав, Богислав, Борислав, Брајислав, Бранислав, Братислав, Братослав, Будислав, Бунислав, Ватрослав, Велислав, Видислав, Владислав, Влајисав, Влајислав, Војислав, Војислав, Вокосав, Волислав, Годеслав, Гојислав, Гордислав, Горислав, Градислав, Гранислав, Гранислав, Дедислав, Добрислав, Доброслав, Домаслав, Драгислав, Драгослав, Ђурислав, Ђурослав, Желислав, Жељослав, Живосав, Живослав, Златослав, Зорислав, Инослав, Јарослав, Јерослав, Јовослав, Јоксимир, Југослав, Којислав, Којислав, Крајислав, Кранислав, Крунислав, Кунослав, Лавослав, Ладислав, Лалислав, Путислав*), вит (*Људевит – Витомир*), бор (*Борибор, Боривој, Боримир, Боримир, Борољуб, Борослав – Белибор, Братибор, Далибор, Златибор, Милибор, Светибор, Селибор, Слатибор*), бој (*Бојимир, Бојисав, Бојислав, Бојомир – Богдабој, Добробој*), мил (*Милгост, Милдруг, Ми-*

леустан, Милибор, Миливој(е), Милидар, Милидруг, Милимир, Милислав, Милобрат, Милобрат, Милобук, Милогост, Милодан, Милодар, Милодраг, Милољуб, Миломир, Милонос, Миомил, Миомир, Мирольуб – Брајимил, Бранимир, Братимил, Богомил, Братомил, Будмил, Војимил, Војмил, Вујимил, Вујмил, Вукмило, Драгомил, Живомил, Пачемил, Радмил, Ратмил, Свемил), мир (Мирислав, Миродар, Миродраг, Мирольуб, Миромир, Мирослав – Белимир, Благомир, Богомир, Бојимир, Боримир, Бранимир, Братомир, Будмир, Ватромир, Векомир, Видомир, Витомир, Владомир, Војмир, Волимир, Вратимир, Вукмир, Вукомир, Гајимир, Годимир, Гојимир, Дедомир, Делимир, Десимир, Добримир, Добромир, Драгимир, Жалимир, Звонимир, Златомир, Јакомир, Јездимир, Јоксимир, Кажимир, Казимир, Крајимир, Кресимир, Крстимир, Крстомир, Кришимир, Ладомир, Ластимир, Лепомир, Љубимир, Љубомир, Љутимир, Миломир, Миомир, Мутимир, Павлимир, Правдомир, Прелимир, Розомир, Русимир, Сванимир, Славимир) і т.д.; 2) два елементи можуть комбінуватися між собою, при цьому не вносячи певного відтінку значення (Драгољуб – Љубодраг, Љубисав – Савољуб, Милорад – Радомил, Мирослав – Славомир) і т.д.; 3) елементи, які вживаються виключно на початку композиту – бел (Беловук), благ (Благомир), Бог (Богољуб), бран (Бранимир), чедо (Чедомир), дика (Дикослав), добар (Добривој), језд (Јездимир), котра (Котроман), нин (Нинослав), раст (Растимир), стан (Станимир), стој (Стојимир), строј (Стројимир), свет (Светозар), тат (Татомир), тих (Тихомир), вели (Велизар), власт (Властимир) і т.д.; 4) компоненти з фіксованим кінцевим положенням – жив (Богужив), друг (Бољедруг), сила (Мојсил), срдо (Добросрд), страх (Љутострах).

Отож для компонентів складених антропонімів характерні кілька комбінацій сполучуваності: фіксоване розташування антропонімичної основи на першому або другому місці; два елементи можуть варіюватися між собою, не змінюючи при цьому своєї семантики; частини складеної власної особової назви можуть займати як першу, так і другу позицію.

Висновки

Антропоніми, або власні особові назви, становлять своєрідну і дуже важливу частину словникового складу мови. Процеси становлення і розвитку антропонімів тісно пов'язані зі звичаями та особливостями духовної культури народу, його історією. В системі власних іменувань людей, що складалася протягом тривалого часу і включала спочатку імена, а згодом прізвиська, патроніми, андроніми і сформовані на їх основі прізвища, знайшли відображення різні сторони суспільної, господарської, культурної й мовної діяльності народу на різних історичних етапах. Тому антропоніми, а зокрема імена, є важливим джерелом для дослідження не тільки мови, але й історії, матеріальної й духовної культури народу.

Теоретичний аналіз та опрацювання досліджень з антропонімії дозволив виділити низку лінгвістичних проблем, зясувати історію виникнення та

становлення антропоніміки як науки на південнослов'янському ґрунті. Формування сербського антропонімікону відбувалося поступово. Перші відомості були зафіксовані візантійськими та латинськими істориками, географами, воєначальниками, кіпцями та паломниками ще в VII–VIII ст. З прийняттям християнства, власноіменна система потрапила під вплив календарних імен, що контролювалися церквою, витіснивши кількісно та якісно автохтонні слов'янські імена, але з послабленням впливу церкви релігійний фактор вибору імені стає другорядним. З'являється велика кількість новоутворених антропонімів.

Питання семантики власних особових назв у працях дослідників лишається відкритим, оскільки кожен із вчених-мовознавців обирає свій принцип класифікації імен за їхнім значенням, окрім того категорії часто переплітаються й між ними важко провести чітку межу. Але все ж можна стверджувати, що основний фонд антропонімічних композитів у сербській мові бере свій початок із сербізованих (перекладних) форм складених грецьких імен.

З короткого аналізу твірної структури антропонімічних композитів можна зробити висновок, що в сербській мові існують рівноправні та нерівноправні композити, їх елементи поєднуються між собою за або без допомоги інтерфікса, в ролі якого можуть виступати всі п'ять голосних звуків сербської мови.

Досліджуючи семантику двоосновних власних особових назв, потрібно виділити тематичні групи значень основ композитів, які найбільшою мірою проявилися в процесі формування складених антропонімів. Це лексеми з військової сфери, антропоцентричного спрямування, сакрального змісту та абстрактні поняття.

Питання походження складених антропонімів у сербській мові на сучасному етапі розвитку мовознавства не можна назвати повністю вирішеним. Але розглянувши складові частини антропонімічних утворень, ми поділили їх на три групи: власні імена з двома слов'янськими основами, особові назви, які в своєму складі містять запозичений елемент (найчастіше це гіпокористики від імен іноземного походження) і, так звані, «перекладні» антропоніми, що виникли шляхом по частинного перекладу з грецької чи латини й призвичаїлися на сербському мовному ґрунті.

Складені антропоніми досить важко чітко структурувати та віднести й до певного типу творення, що зумовлено омонімічністю композитів. Але основні типи поєднань наступні: «іменник + іменник», «дієслово + дієслово», «прикметник + прикметник», «дієслово + іменник», «іменник + дієслово», «прикметник + іменник», «іменник + прикметник», «прикметник + дієслово», «дієслово + прикметник», «числівник + іменник», «числівник + дієслово», «прислівник + прикметник», «прислівник + іменник», «прислівник + дієслово», «займенник + іменник», «займенник + дієслово», «займенник + прикметник». Кількісне наповнення цих груп досить нерівномірне, деякі з них вирізняються особливою продуктивністю й налічують десятки варіантів поєднань, у той час, як інші можуть бути представлені лише кількома одиницями.

Творення власних особових назв відбувається шляхом поєднання двох основ без чи за допомогою інтерфікса. Функцію зв'язки виконують голосні *-o-* та *-u-*, рідше *-e-* й у деяких випадках *-a-* та *-y-*. Окрім того, існують омонімічні словоформи наказового способу дієслів у першій частині та словоформи, утворені за допомогою інтерфікса *-u-*. Для того, щоб визначити істинну природу міжосновної голосної, потрібно звернутися до дублетної форми без неї або ж з іншим інфіксом. До того ж, компоненти складених антропонімів не сполучуються довільно. Деякі основи можуть мати лише фіксовану позицію (першу чи другу), інші ж – довільно варіюють в межах скалденої особової назви, при цьому не змінюючи семантичне навантаження.

Отже, система досліджуваних власних особових назв є відображенням різноспектрової єдності внутрішньомовних та екстралінгвальних чинників. Їх вивчення є важливим з точки зору історичних процесів, що супроводжували формування цієї системи, виявлення характерних словотвірних тенденцій з урахуванням морфологічного аспекту дослідження композитів, впливу чужомовних елементів, особливості сполучуваності компонентів, з'ясування засобів та способів творення складених імен.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні питання антропоніміки // Збірник матеріалів наукових читань пам'яті Ю. К. Редько. – К., 2005. – 272 с. – С. 160–173.
2. Бабич Б. Личные имена южнославянских правителей в эпоху средневековья // *Słowiańskie composite antropimiczne / Pod redakcją S.Warchola.* – Lublin, 2000. – №. 119–127. – 324 с.
3. Бјелановић Ж., 1988, Антропонимија Буковице, Сплит, 180.
4. Блажчук Ю. І. Антропонімія Уманщизки XVII – початку XXI ст.: Автореф. дис... канд. філ. наук. – К., 2008 – 23 с.
5. Брајченко С. Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України: лінгвістичний аналіз: Автореф. дис... канд. філ. наук. – Одеса, 1999. – 16 с.
6. Валянтас С. Белорусские, русские, польские антропонимы и реконструкция праславянской поэзии // Белоруско-руско-польска супастауляльнае мовознаўства і літаратуразнаўства. Матэрыялы IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Ч. 1. – Вітебск, 1997.
7. Грковић М. Имена најмлађег сина Стефана Немање као знак словенске културне афирмације // Прилози демографским и економским наукама. – Београд, 1994. – с. 333–336.
8. Грковић М. Имена у Дечанским хрисовуљима. – Нови Сад, 1983. – 214 с.
9. Грковић М. Неке нове појаве у српској антропонимији, «Ономатолошки прилози» №5. – Београд, 1984. – С. 212–213.
10. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні назви в побуті українців XIV–XVIII ст. – К., 1988. – 171 с.
11. Железняк И. М. Очерк сербохорватського антропонимического словообразования. – К., 1969. – 130 с.
12. Жугић Р. Лични надимци у околини Лебана и Лесковца // Ономатолошки прилози. – № 15. – Београд, 2002. – С. 201–214.
13. Ивашко В. А. Как выбирают имена. – Минск, 1980. – с. 27.

14. Илић М. Властита имена у дијалекатским речницима југоисточне Србије. – Београд, 2003. – С. 143–152.
15. Ільченко І. І. Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку (Над-великолузький регіон): Автореф. дис... канд. філ. наук. – Дніпропетровськ, 2003. – 15 с.
16. Климчук О. В. Літературно-художній антропонімікон П.Куліша: склад, джерела, функції: Автореф. дис... канд. філ. наук. – Ужгород, 2004. – 21 с.
17. Кравченко В. О. Антропонімія над азоських греків у її відношеннях з російською та українською антропоніміями: Автореф. дис... канд. філ. наук. – Донецьк, 2002 – 22 с.
18. Лазаревіћ В. Српски именослов. – Београд, 2001. – 230 с.
19. Маретић Т. О народним именима и презименима у Хрвата и Срба // Рад ЈАЗУ, LXXXI. – Загреб, 1886. – с. 135–136.
20. Медвідь С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: Автореф. дис. ... докт. філол. наук. – К., 2000. – 36 с.
21. Михаиловић В. Име по заповести. Императивни ономастикон српскога језика. – Београд, 1992. – 365 с.
22. Ніколаєнко З. Словотворчі типи складних антропонімів // Тези доповідей та повідомлень ХVІІІ наукової конференції Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1964. – с. 44–50.
23. Осташ Л. Р. Словянські автохтонні власні особові імена в чеському антропоніміконі: Автореф. дис... канд. філ. наук. – К., 2004. – 18с.
24. Пеньковский А. Б. Русские личные именованія, построенные на двухкомпонентной модели «имя+отчество» // «Ономастика и норма». – Москва, 1976. – с. 94.
25. Петрушевиќ Д. М. О пореклу и постанку српских, односно хрватских имена на -сав(а) // «Ономатолошки прилози» № 1. – Београд, 1979. – С. 36.
26. Родић Н. О имену Богдан // «Ономатолошки прилози», № 1. – Београд, 1979. – С. 79.
27. Роспонд С. Перспективи розвитку славянської ономастики // «Вопросы языкознания». – М., 1962, № 4.
28. Савицькі Л. і Я. Іменослов. Слав'янські імена та назви. – Кам'янець-Подільський, 2009. – 208 с.
29. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ–ХХ ст.: Автореф. дис... канд. філ. наук. – Чернівці, 2006. – 20 с.
30. Скок П. = Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Загреб, 1971. – С. 182.
31. Словарь русских личных имен // ред. А.Н.Тихонов. – Москва 1995, с. 304.
32. Стевановић М. Савремени српскохрватски језик. – Београд, 2005. – 424 с.
33. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М., 1981. – С. 122.
34. Сухомлин І.Д. Питання антропоніміки в українській мові. Навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 1975. – 110 с.
35. Топоров В.Н. Язык в зеркале культуры (Праславянские личные имена с элементом *mir) // ХІ Международный съезд славистов. – Москва, 1993. – с. 19–20.
36. Тошовиќ Б. Глагольность ономастических композитов // Słowiańskie composite antroponimiczne/Pod redakcja S.Warchola. – Lublin, 2000. – S. 271–272.
37. Трехлебов А.В. Славянский именослов. – Пермь, 2002. – 156 с.
38. Трубачев О. Н. Из славяно-иранских лексических отношений // «Этимология». – Москва, 1967. – С. 36.
39. Чајкановић В. Мит и религија код Срба. – Београд, 1973. – 330 с.
40. Чаркић М. Антропонимске композите у српском језику // Słowiańskie composite antroponimiczne/Pod redakcja S.Warchola. – Lublin, 2000. – 342 s.
41. Чучка П. П. Історія власних назв // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К., 1983. – С. 592.

42. Флоренский П. А. Имеславие как философская предпосылка // Вопросы философии (Из истории отечественной философской мысли). – М., 1990. – с. 308–314.
43. Шеремета С. В. Антропонімія північної Тернопільщини: Автореф. дис... канд. філ. наук. – Івано-Франківськ, 2002. – 15 с.
44. Яшук Л. В. Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст.: Автореф. дис... канд. філ. наук. – Київ, 2008. – 22 с.
45. Loma A. Das serbische Personennamensystem // Europäische Personennamensysteme. – Hamburg, 2007 – 669–687.
46. Novakova D. Antroponimija i patronimija Tomaševca (Banat) // Ономатолошки прилози. – №16 – Beograd, 2003. – 411–436.
47. Putanec V. Esej o jezičkom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj // Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. – Zagreb, 1976 – 5–14.
48. Stamatovski T. Nadimak u sistemu imenovanja kod Makedonaca // Četvrta jugoslovenska onomastička konferencija. – Ljubljana, 1981. – 479–489.
49. http://www.svevlad.org.rs/slavic_nomen/04.htm

Словники:

50. Николић М. Обратни речник српског језика. – Београд, 2000. – 1394 с.
51. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К., «Наукова думка», 2005.
52. Грковић М. Речник личних імена код Срба. – Београд, 1977. – 321 с.
53. Новий тлумачний словник української мови // Укладачі Яременко В., Сліпушко О. – 2 том К-П. – Київ, 2007. – 928 с. – С. 187.

Lyudmila Markevich

COMPOUND ANTHROPONYMS IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

The present paper consists of two main parts. In the first one the history of anthroponymic research in South Slavic domain is briefly outlined. In the second part the author deals with the double-stemmed given names in Serbian, by analysing their semantics, the origin of their constitutive elements and their formation. In the conclusion she states the productivity of nominal compounding in Serbian onomasticon through its history since the Early Middle Ages up to the present day and distinguishes between three main types of compounds: names consisting of two Slavic stems; hybrid names with one element borrowed; anthroponymic calques, formed after foreign, mainly Greek patterns.